

Varoluşun Tınısı: Modernite ve Yaşama Sanatının Yitimi

Hale Nur UYANIK*

Adem İnce, 2021, *Varoluşun Tınısı: Modernite ve Yaşama Sanatının Yitimi*, İnsan Yayınları, 1. Baskı, s. 236, İstanbul – ISBN: 987-605-70746-7-6

Adem İnce tarafından kaleme alınan ve ilk basımını Eylül 2021’de gerçekleştiren eser günümüz toplumlarında bireylerin varoluşsal özünde yaşadığı sorunları çeşitli boyutlardan ele alan bir çalışmadır. “Yitirdiğimiz oranda mı bir şeyleri yitirmekteyiz, yoksa bir şeyleri yitirdiğimiz oranda mı yitmekteyiz?” (s. 8) kitap modernitenin yarattığı bu sorunsalı ele alarak karşımıza çıkar. Tüketimin beden, zihin ve eylemlerimizde ne gibi değişimler ve dönüşümler yarattığını, insanın özü ile ilişkisinden ne derece kopardığını anlatan ve sorgulatan bir çalışmadır. Yazarın “Kendim dahil tınısını keşfetmek isteyen herkeşe ithafen” cümlesindeki tını bile bizi derin bir varoluş yolculuğuna adım attıran türden bir ifadedir. Tınının etimolojik tanımlamasının ve tınıyı var eden unsurların her birine değinen yazar, okuyucuya tınıyı anlama adına geniş bir pencere açmaktadır. Kitabın amacı geç modern dünyada kendine ve varlığına yabancılaşmış insanın hangi bağlam ve durumlarda yitimler yaşadığını ele almaktır. İnsanı bir başka canlı veya varlıktan ayırt eden en önemli unsur olarak belirttiği “tını” yani kişiyi o kişi yapan özelliğinin öneminin modern dünyadaki yerini an-

* Doktorant, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı, hale.27.nur@gmail.com, ORC ID: 0000-0003-0102-0268

latmaya çalışır. Modern dünyada kendini tını olarak ortaya koyan bu kavram metafizik konularda karşımıza *aura*, frekans, üst benlik vb. kavramlarla karşılık görür. *Aura* yani yayılan enerji ve o kişinin durumunu belirleyen kıstas ve nitelikler tüketim çağında amacını ve belirleyiciliğinin yitimini yaşamıştır. İçsel varoluşun, kadimsel özelliklerini illüzyonlarla şekillendirme çabasında bulunan modern insan algısal dünyasını, varoluşsal özündeki nitelikleri yok sayarak kendini başka unsurlar üzerinden var etme evresini yaşamaktadır. Yazar bu durumu toplumu erozyona uğratan bir sorun olarak niteler ve bu erozyonların toplumda hangi formlarla kendini gösterdiğini olaylar ve örnekler ile ortaya koyar.

Yazar kitapta bahsetmek istediklerini, vermeye çalıştığı mesajları şair, düşünür, sanatçı ve onların yapıtlarından alıntılar ve bağlantılar kurarak okuyucuya aktarma yöntemini izlemiştir. Örneğin; kendi değerini yitiren ve kendini var edemeyen bir bireyi Neşet Ertaş'ın "Gölgeye girenin gölgesi olmaz" ifadesi ile yalın ve salt bir şekilde anlatmak aktarmak istediği mesajı, dolandırmadan, fazla bilgi ve anlaşılmaz kavramlara yığmadan, öz şekilde ifadelerle anlatmaya çalışmıştır. Yazar çalışmasını bilimsellikten de koparmadan Ertaş'ın bir dize ifade etmek istediği durumun toplum biliminde karşılığına da yer vermiş ve bu kavramın "zombileşme" olarak tabir edildiğini aktarmıştır. Sorunu hem geçmiş kalıplardaki ifadeler hem de bilimsel ve modern dünyadaki tabirleri ile arasında köprü kurarak okuyucuya farklı açılar ve alanlardan bakabilme yetisi kazandırmıştır.

İnce, referans aldığı çalışmalardan yola çıkarak tınıyı; "bireyin dünya ile kurduğu ilişki" olarak ifade eder. Bu ilişkide fert ile dünya karşılıklı bir şekilde etkilenir ve dönüşüme uğrar. Bu etkileşimler ve dönüşümler beraberinde kaçınılmaz olarak belli krizler doğurur. Yazar eserinde pek çok yerde atfı yaptığı sosyolog Hartmurt Rosa'nın, "Tını: Dünyayla İlişkimizin Sosyolojisi (Resonance: A Sociology of Our Relationship to the World)" kitabında tınının, modern dünyada önemli bir yer teşkil ettiğini belirtir. Bu tınının yitimi sonucunda ise beliren 3 temel kriz durumdan bahseder. Bu 3 temel kriz durumu ise Rosa'a göre şunlardır: "ekolojik kriz", "politik kriz" ve "psikolojik kriz" dir. Bunların çözümü içinse tınının ne denli hayati bir rolü olduğunu okuyucuya iletir. Tınının yitimi ile modern toplumda var olan bir diğer problem ise yabancılaşmış ve depresyonda olan insandır. Modern

dünyada yazarın da ifade ettiği bu sorunu ele aldığımızda kendini, kimliğini net olarak oluşturamamış veya var olan kimliğinden hoşnutsuzluk duyarak arayışlar ve illüzyonlarla rasyonel aklın çerçevesinde kendini inşa etmeye çalışan birey, yabancılık içerisinde tınısından giderek uzaklaşarak sessizlik ve yok oluş sürecine girmiştir.

Eserde tını kavramı sadece sosyolojik zeminde değil, psikolojik zeminde de ele alınmıştır. Çalışmanın sosyolojik yönünü oluşturmada Hartmurt Rosa'nın görüşlerinden etkilenen yazar, psikolojik yönünü ele almada ise Gerthard Stumm ve Alfred Pritz'in görüşlerine başvurmuştur. Böylelikle tını yitiminin hangi alanlarda hangi boyutlarda gerçekleştiğini detaylandırmıştır. Yazar, savunduğu tezi kavramsal zemine oturmada Charles Taylor'ın "otantiklik", Viktor Frankl'ının "varoluşsal vakum (extentantial vacuum)" Byung- Chul Han gibi modern toplumun sorunsallarını ele alan düşünürlerin görüşlerini ve teorilerini aktararak bu ideanın tezahürünün nasıl olacağı konusunda beyanlar sunmuştur. İnce referans aldığı bu kavramlar düzleminde kendi görüşünü şu şekilde ifade etmiştir: "Otantiklik, kendini özgün olarak sunma, toplumu atomize eden ve bireyi de geç kapitalist düzenin sömürsüne açık hale getiren bir mefhumdur. Yani otantiklik üretimi neoliberal bir yaşam biçimidir ve geç modern toplumda kişinin gönüllü olarak sömürü aracı haline gelmesine neden olan bir durumdur" (s. 14). Bu ifadeyi destekler nitelikte olarak Byung- Chul Han'ın şu ifadesine yer verir: "otantik toplumlarda eylemler psikolojik olarak motive edilerek içsel olarak yönlendirilmeye tabiyken, ritüele dayalı toplumlarda eylemler dışsallaştırılmış etkileşim biçimlerinde etkilenir. Yani ritüeller dünyayla olan ilişkimize aracılık ederek dünyayı nesnelleştirir. Otantiklik zorlaması her şeyi özelleştirerek narsist temayülleri depreştirir" (s.14). Bu noktada İnce'nin çalışmasında yer vermeye çalıştığı varoluşun tınısı; özgünlük, modern toplumun her şeyi kendi içimizde aramamız ve keşfetmemiz gerektiğini telkin eden, dikey ve yatay boyuta herhangi bir şekilde atıf yapmayan, çağdaş spirüel arayışlardan ayrı bir perspektiften bakmaktadır. Yazar kendi tını vurgusunun Viktor Frankl'ının varoluşsal vakum adını verdiği teoriye karşılık geldiğini belirtir. Keza tını görüşünü özgünlük kavramından ayrı bir yerde oturarak iki temel unsuru önemser ki bunlardan" ilki, insanın varoluşsal olarak hayvani içgüdülerini yitirmesi; ikincisi, bireysel yaşama dışardan anlam katan geleneklerin yıkıma ve erozyona uğraması durumlarıdır" (s.15). İlk durum, bireye ne yapması gerektiği

yönündeki içgüdü, sezgiş olgusuna diğeri ise insanı kolektife entegre eden sosyal norm ve geleneklerin yitimine yol açarak varoluşsal vakumun büyümeye ve bir girdap gibi bireylerin tınısızlaşmasına doğru almasına sebep olduğunu anlatır¹. Bu boşluğun artması durumu bireyi “fırlatılmışlık” hissine sürükleyerek tıpkı rüzgârda uçan boş bir poşet gibi bireyi amaçsız bir duruma sürüklemektedir.

Tınının yitimi durumunu yaşam üzerinde etkili olan çeşitli boyutlardan ele alan yazar kitapta insanın tınısının hangi boyutlarda ve alanlarda yitirmiş olduğunu detaylı bir şekilde ele almıştır. “İnsan Denen Muamma: Adem’in Tınısı” bölümünde ilk akort bozumunun gerekçelerini İncil, Kur’an-ı Kerim gibi kutsal kitaplarda yer alan menkıbelerden örnekendirerek açıklamıştır. “İnsan nedir?”, “İnsanı nasıl anlarız?” serencamına Adem ve Havva’nın hikayesini sunarak insanlığın tüm çağlar boyunca tınısını yitirilişinin ilk adımı olarak tabir eder. Böylelikle akordun ilk bozulma durumu, Adem ve Havva’nın ilişkisinden doğmuştur. İnsanın, Tanrı’nın halifesi olacak iken yani “mutlak otorite” olma hali mertebesinden çıkıp bir yerde “nevi şahsına münhasır olma tınısı”nda kaldığı andır. Yazar bu bölüm için Svend Brinkmann’ın ifadelerine atıf yaparak; “Adem ve Havva’nın bilgi ağacının meyvesini yedikten sonra yani iyiyi ve kötüyü anladıklarında çıplaklıklarından dolayı utanmaya başlamışlardı çünkü utanç vasıtasıyla kendimizi başkalarının gördüğü gibi görür ve aslında kim olduğumuzu tayin ederiz ki bu nedende ötürü insanlık utanç vasıtasıyla sunulan ahlaklılıkla iç içe geçmiştir” (s.34) sözleri ile durumu betimlemiştir. Durum üzerine bir başka atıf ise film yönetmeni A. Tarkovksy’nin “Solaris” adlı filminde geçen: “Dünyayı utanç kurtaracak” repliğidir. İnsan böylelikle kendi sınırlarını aşma, ona fayda sağlamayan bilgilere yönelme ve günaha yani yaratıcının bahsettiklerinin dışına çıkarak tınısını yitirmiş ve varoluşsal vakum durumuna düşerek içindeki boşluğu arttırmıştır. Nefse zulmetmek, utanç duygusundan bihaber davranışlar sergileyerek inat ve “özgür irade” adı altındaki nefsi tutumlar çağında tınısını yitirmesine, akortsuz bir oluşa geçmesine neden olmuştur. Tınının korunması ve yeniden akort edilmesi durumunu da İnce, ilahi kaynaklarda bize bahsedilmiş olan şükretme, hatasını bilip affedilmek ve tevazu göstermek gibi eylemlere yönelmemizde bulmaktadır. Yazar, insanın tınısının ne meleklik ne tanrılık

¹ V. Frankl’inin “existential vacuum” tabiri *Anlam İstenci* adlı kitabın Türkçe tercümesinde “varoluşsal boşluk” olarak ifade edilmiştir (s.15).

makamı olmadığını, insanın tınısının oluşum durumunu nefsinin imar ve imha etme süreci olduğunu “İnsan Denen Muamma” bölümünde detaylı bir şekilde ele almaktadır. İlk akort bozumunu “İnsanın Ahvali Üzerine: Teknik ve Beşerin Serencamı” başlığı altında ele alan İnce, ikinci akort bozumunun ne olduğuna geçmeden önce teorik düzeyde okuyucunun nedenleri daha iyi anlaması adına belli kavramlarla baş başa bırakmıştır. Bu noktada okuyucunun karşılaştığı kavram ise dijitalleşme ile artan yapay toplum düzenidir. Yazarın eserinde yer verdiği durum Baudrillard’ın “simulakrum”larını günümüz toplumlarının kurumlarına ne açılardan sirayet ettiği. Hiper gerçeklik ve simulakrumla inşa edilen dijital toplumun somut düzeyden sanallık düzeyine geçişini açıklamıştır. Bu sanallığın getirdiği durumu ise “yabancılaşma” kavramıyla ortaya koyan İnce, konuya Eric Fromm’dan atıf yaparak açıklamıştır. İnsanı insan yapan niteliklerin ve değerlerin bastırılıp sindirilip yerine mana değil de nicelikleriyle ortaya çıkan bir birey ortaya çıkmış oluyor. Manadan kopuşla kendini modern dünyanın illüzyonlarına kaptıran birey “ölümsüzlük” yanılısamı içinde kendi özüne aykırı bir anlayış içinde ıstırap içinde olur. Ölümün görmezden gelindiği zombice bir yaşam şekli ve pratiklerini bedensel olarak yapılan estetiklerde, yeme içme anlayışında gündelik hayat içerisinde pek çok noktada görmekteyiz. İlk akort bozumu olarak Adem ve Havva’nın aşkın ile olan ilişkisindeki kopuş olarak belirten İnce, ikinci akort bozumunu da ilahi ile kopan bağdan doğan boşluğa yönelik modern toplumun oyuncakları adını verdiği sanal dünyaya ait olan video oyunları, bedensel olarak kendini sunulabilir bir forma ulaştırma yolları, ölümsüzlük arayışı içinde olma durumları üzerinden açıklamıştır. Bu husus üzerine yazar, Byung-Chul Han’ın görüşlerine atıfta bulunur. İkinci akort bozumu olarak gördüğü “ölümden kurtuluş için yapılan sermaye birikimi”nin bir ölümsüzlük illüzyonu olduğu üzerine ifade de bulunur. Ölümün yok sayılarak hayatta kalmanın yüceltilip sağlıklı yaşamın kutsandığı dünyamızda sağlık üzerine çalışmalar ve söylemlerde olan “sağlık guruları” adeta kutsanır bir hal almıştır. Bu öyle bir hale gelmiştir ki; fitri birtakım oluşumlar devre dışı bırakılıp yok sayılarak zombileşmeye yol almış bir duruma evrilmiştir (s.59). Nitekim günümüzde modern toplumda kadınların güzellik algısında var olan kalın, çekik, gür kaşlar, hokka gibi burun, şişik dudaklar ve çıkık elmacık kemiklerine sahip olma arzusu ile fitri olan yönlerin yeniden modifiye edilmesine yönelik olarak örnek verebiliriz. Yazar, on-

tolojik olarak var olanı inkâr ve yeniden inşa etme durumunun, “epidemik ahlaksızlık”ı beraberinde getirdiğine vurgu yapmıştır (s.65) devamında, “nefsani zaafı sanki doğru ve meşru yaşama tarzı imiş gibi övmek, yaymak ve halka empoze etmeyi siyasi bir hastalık olan sodom – gomorro illeti” ne benzettir. Yazarın bu bölümde önemle ifade etmek istediği husus ise “yaşama sanatını icra ederken modern dünya içinde neleri yitirdiğimizi idrak etmek olduğudur.

İnce, mekân konusunu da tınının ve hakikatin yitimi noktasında nemli unsurlardan biri olarak görür. Kur’an’ı Kerim’de – ve birçok ilahi kaynaktan da verdiği örnekler mevcuttur- Enam: 32’deki “Dünya hayatı yalnızca bir oyun ve bir oyalanmadan başkası değildir. Korkup sakınmakta olanlar için ahiret yurdu gerçekten daha hayırlıdır. Yine de akıl erdirmeyecek misiniz?” Ayetine atıfta bulunur. Konuyu felsefi boyutundan da ele alan İnce, André Comte –Sponville’nin “Dünya, içinde insanın kendini aradığı gerçek aynadır” sözünün üzerine dünyayı insanın tekamülünü gerçekleştirdiği maddi alan olarak betimler. Dünyayı bir tiyatro sahnesi ve insanda bu sahnede bir oyuncu bu oyuncunun, bu sahneyi öylesine sevip rollerini o denli önemsemesi ise onu hakikatten koparıp hülyalara sürükleyen bir alan olarak olduğu metaforunu kitapta belirtmiştir. Bu bölümde Hermann Hesse, Heidegger gibi isimlere atıflarda bulunmuş ve onların “insan ruhunun bu dünyada teskin olmayacağı” (s.71) yönündeki kanaatleri ile aynı kanaatte olduğunu belirtmiştir. Varoluşçu filozofların ve Heidegger’in de kullanmış olduğu “insanın dünyaya fırlatılmışlığı” tabirini insanın dünyadaki aidiyetsizlik hissini yaşamasının temel sebebi olarak yorumlar. Bu “fırlatılmışlık” hissi tenimiz, ırkımız, vasıflarımız, doğduğumuz yer, anne babamız ...her ne olursa olsun bunları seçememekten kaynaklanan bir “atılmışlık” fikrini doğurmaktadır. Bu histen kurtulmak isteyen ve arayış içerisinde olan bireyde öyle olacak ki dünyayı kendi yurdu ve sonsuz saadeti sağlayacak bir mekân olarak görmesinden dolayı dünya yaşamına katlanıp sıkı sıkıya bağlanmış durumdadır. Bunun sonucunda varoluşsal tınısını yitirmek dahi olsa bu mekâna aidiyet duymak için gerekirse bu tınıdan tavizde verebilir. Yazar bu durum üzerine Batı edebiyatından bir eser olan J. R. R Tolkien’in “Yüzüklerin Efendisi” romanında geçen Frodo ve yüzük arasındaki ilişkiyi anlatarak örneklendirmiştir (s.75). Yazar bu dünyanın ayartıcılığını idrak eden ve bilincinde olan bireyi tınısını yaşamaya ve tekamülünü gerçekleştirme çabasında olan birey olarak tabir eder.

Dünya sahnesinde yer alma çabasında olan modern birey bazı yitimler, mahrumiyetlerde bulunarak yaşam yolunda yol alır. Bu yitimlerin başında da mahremiyet yitiminde bulunarak yaşam yolunda yol alır. Mahremiyet yitimi yani insanın insan ile olan ilişkisinden ortaya çıkan bireyin sınırlarını ihlal ettirme durumudur. Sınır ihlali değer edinme ve değer edindirme olarak günümüzde “alma-verme dengesi”nin çarpıklaşması durumudur. Mahremiyetini kaybeden insan bu alışveriş durumunda terazinin dengesini bozan durumlar, tavırlar ve eylemlerde bulunan insandır.

Modern dünyanın insanda istediği insan doğasının sınırlı doğasını aşmasını, var olan doğasına rıza göstermeyip kendini bozan sınırsızlığı duyumsamasını ister. İnsanın bu sınırını aşma durumu “kendini aş” mottosu doğrultusunda her şeyin ölçüsüzce yapılmasına zemin hazırlamaktadır lakin bu ölçsüzlük ve mahremiyetten uzak halin içinde yaşadığımız sosyo-ekolojik düzene yansıyan bozulmalara ve çözümlere yol açmış olduğunu çalışmada yer almıştır. Yazarın kitabında yer alan ifadesi üzere; “kendini aş” mottosu yerine “kendini bil!” mottosu tınısını yaşatmaya çalışan insanın mottosudur.

Kendini aşma dürtüsünün bireyde yarattığı tema “madde” ve “niceliği” öncelikle temaşası içindedir (s.95). Dünyayı maddesel boyutta boyunduruğu altına alma amacı içinde olan bireyi İnce, Hartmurt Rosa’nın ortaya koymuş olduğu 4 unsur üzerinden açıklar. Bu unsurlar: I- Dünyayı daha görünür kılma (visible) endişesi içinde, II- daha erişilebilir (reachable/accesible) kılarak, III- daha fazla yönetilebilir (manageable) kılarak ve IV- kaynakları daha kullanışlı (useful) hale sokma sevdası teknikleşmemizin ve dünyayı mahvetmemizin nedenleridir (s.95).

Kitapta yer alan bölümlerden bir diğeri “Uzağın Yitimi: Gereksiz Yakınlaşma – Uzağın Yakınlaşması”, “Yakınının Yitimi: Gereksiz Uzaklaşma – Yazılımın Donamından Uzaklaşması” başlıklarını felsefe, din, edebiyat gibi pek çok alandan başvurduğu kaynakları ortak bir tezde buluşturma başarısı göstererek disiplinler arası bir çalışmanın örneğini ortaya koyarak okuyucuya zihinsel bir şölen sunmuştur. Yazarın kullandığı atıflar, kaynaklar günümüzden çok daha geçmişte var olmuş olsalar da yazar geçmişte ortaya konan referansları günümüz toplum sistemi ile kurduğu bağ ve bağlantılarla hakiki (öz) bilginin her çağda kendini yaşattığını ispatlamıştır.

Günümüz yaşam sistemini dinsel, sosyal, ekonomik, giyim kuşam, yeme-içme tarzı, müzik tarzı, iletişim yolları ve pek çok boyuttan inceleyen irdeleyen ve net ifadelerle adeta günümüz modern toplumunun kesitlerini ortaya koyan çalışma neoliberal yaşam anlayışına dayanan eylemler, söylemler ve duyguların insanı varoluşundan nasıl koparıp tınısız bir hale getirdiğini kullandığı kavramlarla, ifade ve cümlelerdeki yerli yerindelikle aktarma örneğini sunmuştur. Büyüsü bozulan bu dünyanın büyüünün yerine gelmesi dünya dediğimiz zaman, alan, boyut sınırlılığı olan yaşam yerinde insana düşen ölçülülük ve hudutlarını bilme davranışıdır. Ancak bunu gerçekleştirmiş olan birey, tınısını yaşama muradına erişebilir.

Yazar kitabın son bölümü olan "Musa'nın Asası"nda varoluşsal erozyona çözüm olarak önerisini beyan etmiştir. İnsanın donanımını kurtararak güncel yani popüler olana esir olmaması gerekliliğinin önemi vurgulamıştır. Kastettiği bu donanım ise varlığımızla yani bizi yaratan güç ile bağımızı sağlam tutmaktan geçtiğini beyan etmiştir. İnsanın tınısını bulması için günümüz illüzyonlarına sarılmak yerine kendi özüne sarılmasının toplumdaki bu dejenerasyonun çözümü olduğunu belirterek çalışmasının problemine yönelik olarak çözüm alternatifini ortaya koymuş olarak eserini okuyucuya sunmuştur.

Sonuç itibarıyla İnce, bu eseri ile okuyucuya modernitenin toplum içinde yarattığı dönüşümü pek çok boyuttan irdeleyerek okuyucusuna sunmuştur. Varoluşsal öze sarılmanın, onu idrak etmenin modernitenin neden olduğu derin enkazlara yegâne çare olduğunu okuyucuya aktarma gayretinde olmuştur.